

HUNDRA ÅR MED DEN INTERNATIONELLA KRIMINALISTFÖRENINGEN

AV ALVAR NELSON

Utgångsläget

Den 1-7 oktober 1989 högtidlighåller *l'Association Internationale De Droit Pénale* i Wien hundraårsjubiléet av sin tillblivelse med sin fjortonde internationella kongress. Utgångspunkten var ett beslut av tre ledande kriminalister, professorerna Gérard van Hamel, Amsterdam (1842-1917), Franz von Liszt, Marburg (1851-1919) och Adolphe Prins, Bryssel (1845-1919) att förnya straffrätten och kriminalpolitiken. Liszt, som redan år 1881 blivit huvudredaktör för den ännu livskraftiga *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft* (ZStW), var från början den tongivande. I ett av stiftarna uppgjort program angavs grundvalen för den nya verksamheten vara:

1. Straffets ändamål är att bekämpa förbrytelsen såsom social företeelse.
 2. De antropologiska och sociologiska forskningarnas resultat böra beaktas av vetenskapen och lagstiftningen.
 3. Straffet, som är det kraftigaste men icke enda medlet att bekämpa brottsligheten bör sättas i samband med preventiva åtgärder i samma syfte. Därför får straffet icke lösriivas från sambandet med övriga medel för bekämpning av och i synnerhet förebyggande av brott.
 4. Skillnaderna mellan tillfällighetsbrottslingar och vanebrottslingar är av grundläggande betydelse såväl i praktiskt som teoretiskt avseende och måste därför tjäna som underlag för föreskrifterna i strafflagen.
 5. Eftersom straffprocessen och straffverkställigheten tjänar samma syfte och brottmålsdomen således först med verkställigheten får innehåll och betydelse, måste den samtida straffrättens egendomliga åtskillnad dem emellan anses vara anses vara oriktig och ej ändamålsenlig.
 6. Eftersom frihetsstraffet med rätta intager den främsta platsen i straffsystemet, vill sammanslutningen ägna strävandena att förbättra fängelser och liknande anstalter särskild uppmärksamhet.
 7. Sammanslutningen anser det dock vara önskvärt att utbyta de korta frihetsstraffen mot andra lika verksamma påföljder.
 8. Straffmätningen bör vid långa frihetsstraff göras beroende icke enbart på resultatet av brottmålsprocessen utan även av straffverkställigheten.
 9. Oförbätterliga vaneförbrytare måste i lagstiftningen oskadliggöras för så lång tid som möjligt - även när det är fråga om återfall i mindre allvarlig brottslighet.
- Det var stiftarnas ståndpunkt, att medlemskap i sammanslutningen skulle göras be-

roende av anslutning till dessa grundsatser, som bygger på uppfattningen, att brott och straff måste bedömas från såväl sociologiska som juridiska utgångspunkter. Deras inbjudan till medlemskap mötte genast intresse i många länder, också i Skandinavien (jfr TFR 1889, s 42-43, NJA II 1889 nr 15, JFT 1889 s 1-19 och NTFF 1890 s 65 ff samt Förhandlingerne paa det syvende nordiske Juristmøde 1890, s 111 och 131), och bl a professor Carl Goos, Köpenhamn (1835-1917) och riksadvokaten Bernhard Getz, Oslo (1850-1901) skrev genast till stiftarna. Bland dem som genast anslöt sig var också generaldirektören Adolf Grotenelt, Helsingfors (1828-92) och i loppet av 1889 anmälde sig från Sverige professor A. O. Winroth, Lund (1852-1914) och revisionssekreteraren Wilhelm Uppström, Stockholm (1844-1935).

Så bildades *l'Union Internationale de Droit pénale* vid den första kongressen 1889 i Bryssel. Dess uppgifter blev att främja sina syften genom att

1. utgiva en tidskrift, kallad *Mitteilungen der internationalen kriminalistischen Vereinigung*
2. bygga upp lokalavdelningar i länder, där det fanns tillräckligt många medlemmar
3. förbereda kongresserna genom kollokvier, där kommande överläggningsämnen diskuteras
4. anordna kongresser, där de förberedda överläggningsämnena behandlades och resolutioner kunde antagas.

Vid denna tidpunkt gällde i Danmark Almindelig borgerlig straffelov, 1866, i Finland ännu Missgärnings- och Straffbalkarna i 1734 års lag, i Norge 1842 års Lov om förbrydelser (Kriminalloven) och i Sverige 1864 års Strafflag. I Finland blev just år 1889 en ny Strafflag antagen och trädde på kejserlig befallning i kraft 1894. Den norska Kriminalloven ansågs redan vara föråldrad, och man såg redan på 1880-talet möjlighet att skapa en modern strafflagstiftning och det lyckades. Den norska Almindelig borgerlig Straffelov, 1902 innebar en förnyelse av sådan kvalitet, att den ännu är livskraftig. I Danmark fick man en ny Straffelov 1930 och Sverige ledde långvariga förberedelser 1962 fram till Brottsbalken. I alla tre länderna sker en fortlöpande förnyelse av strafflagstiftningen inom ramen för de bestående lagarna. När man nästa år i Finland firar tillkomsten av 1889 års strafflag, sker det i förvisningen, att de inom en projektgrupp förberedda och delvis genomförda reformerna skall leda fram till en helt ny, modern strafflag.

I de nordiska länderna ville man gärna få impulser för kriminalpolitiken från det övriga Europa och från USA. Den andra internationella Penitentiärkongressen 1878 i Stockholm blev en stor framgång, och många kände behovet att ge det pågående reformarbetet inom kriminalvården en teoretisk förankring i den framväxande socialvetenskapen och den dogmatiska straffrätten. Därför anslöt sig många akademiker, advokater och ledande fängvårdsmän tidigt till den nybildade Unionen i synnerhet efter dess tredje kongress 1891 i Oslo. Nationella lokalavdelningar bildades

i Danmark med professor Carl Torp (1855-1929) som ordförande och i Norge under ordförandeskap av professor Francis Hagerup (1853-1921). Numera finnes bara en lokalavdelning i Norden, nämligen den på 1970-talet i Stockholm bildade med riksåklagaren Magnus Sjöberg (f 1929) i ledningen. Av långt större betydelse blev det, att Unionen genom sin verksamhet snabbt skapade intresse för bildande av nationella kriminalistföreningar, först i Norge 1892, sedan i Danmark 1899 och i Sverige 1911, vilkas medlemmar ofta samtidigt var anslutna till Unionen (se NTfK 1986, s 102 f).

Under tiden före första världskriget anslöt sig alltflera till Unionen, i synnerhet från Danmark. Från Finland var anslutningen av naturliga skäl liten, men Grotenfelt efterföljdes av senare hovrättspresidenten Kaarlo Ignatius (1869-1942). Under det tidiga 1900-talet kom som medlemmar från Sverige bl a psykiatern Olof Kinberg (1873-1960), senare hovrättspresidenten Karl Schlyter (1879-1959) och den liberala politikern Carl Staaff (1860-1915). Bland dem som märktes genom sin frånvaro var framför andra professor Johan Thyrén (1861-1933), själv starkt sociologiskt orienterad (jfr ZStW 1969, s 825-29).

Från Union till Association

Krigsutbrottet 1914 innebar för Unionen icke endast ett tillfälligt avbrott i dess verksamhet och i utgivningen av meddelandena. När freden kom var Hamel redan död, och Liszt och Prins följde snart efter. Därmed brast sammanhållningen och det världspolitiska läget ansågs kräva, att Unionen upplöstes för att 1924 återuppstå, nu under namn av *Association internationale de droit pénal* (AIDP). Samtidigt blev tyskarna utestängda, och de fortsatte Unionens verksamhet i sitt land under dess gamla tyska benämning *Internationale kriminalistische Vereinigung* (IKV). Medan AIDP utgav sin *Revue internationale de Droit pénal*, utgav IKV egna meddelanden. Snart efter Hitlers maktövertagande upplöstes IKV (se ZStW 1938, s 666-74), och efter andra världskrigets slut återförenades alla inom AIDP och återupptog samarbetet i dess Revue. Det är därför AIDP nu kan fira hundraårsjubileum.

Vid sidan av AIDPs egen verksamhet och publiceringen av uppsatser och rapporter i dess Revue, har tillkomsten av *Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht* i Freiburg i.Br. och den särskilda utländska avdelningen i ZStW haft stor betydelse för den komparativa och internationella straffrättsvetenskapen. Under en lång följd av år har institutets direktör, professor H. H. Jescheck (f 1915) varit ordförande i AIDP och ansvarig för denna del av ZStW. På så sätt har några av de syften, som en gång angavs av Unionens stiftare kunnat förverkligas långt över förväntan.

Samtidigt kan man iakttaga, att AIDP under sin verksamhet antagit nya stadgar och därefter flera gånger ändrat dem. Det har skett för att kunna bevara sammanlutningen och hålla kvar sådana medlemmar, som personligen eller i sin tjänste-

ställning haft svårigheter att godtaga de ursprungliga grunderna för verksamheten. AIDP har därmed blivit ett brett forum för utbyte av erfarenheter och spridande av kunskaper inom alla delar av kriminalvetenskapen. På så sätt har AIDP också kunnat anpassa verksamheten efter den pågående kriminalpolitiska debatten och följa upp denna genom att skapa underlag för reformer såväl inom lagstiftningen som inom rättskipningen och verkställigheten av brottspåföljderna. Arbetsfältet omfattar även brottmålsprocessen och sociala och medicinska åtgärder för/mot personer med svårigheter att anpassa sig till det samtida samhället.

AIDP och dess föregångare har aldrig ensamma behärskat hela den kriminalpolitiska debatten eller genom sina skrifter givit mera än delar av underlaget för denna. Redan vid Stockholmskongressen 1878 organiserades den mera formellt uppbyggda *Commission internationale pénale et pénitentiare*, som blev mera direkt inriktad på verkställighetsfrågor. Dess funktioner övertogs 1951 av Förenta Nationerna (FN), som därefter sedan 1955 vart femte år anordnar internationella straffrättskongresser, där många medlemsstater representeras av regeringsdelegater, och institut och organisationer, affilierade till FN, deltagar. Kommissionens kapital lades till grund för den ännu livaktiga *Fondation internationale pénale et pénitentielle* (FIPP) med højesterettsdommer Helge Røstad, Oslo (f 1923) som ordförande och delegater från åtskilliga stater. Inom Europarådet förekommer sedan 1958 samarbete i dess *Comité Européen pour les Problemes Criminels* (CEPC). Fristående från dessa är den kriminalpolitiska sammanslutningen *Société Internationale de Défense Sociale* (SIDS) och *Société internationale de Criminologie* (SIC).

De fyra fristående sammanslutningarna AIDP, FIPP, SIDS och SIC (ibland kallade »de fyra stora«) har numera bildat en samarbetskommitté (ICC) med uppgift att under bevarande av de olika sammanslutningarna finna former för samverkan och planering av verksamheten till förhindrande av onödiga dubbleringar. Kommittén ledes av generalprokuratorn i Milano Adolfo Beria Di Argentine (f 1920). Man har funnit det angeläget att såvitt möjligt bevara mångfalden av sammanslutningar med därtill hörande publikationer för att hålla debatten levande och förhindra likriktning.

Samtidigt kan man konstatera, att många inom styrelsen för AIDP tillika intagit eller intager ledande ställningar i de andra organisationerna eller i offentliga eller enskilda organ för kriminalpolitisk verksamhet. Sålunda finner vi i ledningen för AIDP, Røstad, Sjöberg och professor Raimo Lahti, Helsingfors (f 1946) och dessförinnan professorerna Johs. Andenæs, Oslo (f 1912) och Inkeri Anttila, Helsingfors (f 1916). Bland vanliga medlemmar i AIDP finnes många som tillhör en eller flera av de övriga »stora« sammanslutningarna.

Ett annat karakteristiskt drag i utvecklingen är, att »de fyra stora« i allt högre grad har blivit organisationer, vilka har tagit på sig uppgiften att bidra till förberedelserna för de av FN organiserade kongresserna, närmast den åttonde som skall äga rum 1990 i Wien. Att så blivit fallet beror till en del på gemenskap i intresseom-

råden, till en annan på det förhållandet, att de numera har konsultativ status i FNs organ. Man hoppas genom detta samarbete med FN kunna verksamt bidra till utvecklingen av kriminalpolitiken i tredje världen. Medan FNs organ och kongresser befolkas av officiella delegater och tjänstemän, har AIDP bevarat sin atmosfär av en sammanslutning för teoretiskt och praktiskt verksamma kriminalister. Dessa kan i bästa fall skapa ett hållbart underlag för de politiska överbägandena inom FN. Detsamma gäller i fråga om Europarådet. Samtidigt kommer dessa förberedelser att inverka på sammanslutningarnas faktiska möjligheter att bearbeta andra områden, där forskning och erfarenheter kunde leda till nya insatser.

Ett aktuellt problem gäller formerna för samhällets ingripanden mot den ständigt ökande massan av mindre allvarlig kriminalitet. Ett sådant område är trafiköverträdelserna, ett annat är överträdelser av skatte- och avgiftsförfattningar. Ju svårare det har visat sig att begränsa arbetsvolymen vid domstolarna genom avkriminalisering, desto mera angeläget har det blivit att finna administrativa förfaranden, där sådana överträdelser kan beivras snabbt, enkelt och verkningsfullt. Här möter vi konflikter mellan effektivitet och rättssäkerhet, där rättegångsordningen synes stå i vägen för enklare metoder att nå framgång.

Redan i fråga om handläggningen av bagatellbrottsligheten möter man kritik med utgångspunkt från FNs universella förklaring om de mänskliga rättigheterna och än mera i Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna. I än högre grad gäller detta brister i handläggningen av mål och ärenden avseende ingrepp i den enskildes integritet och rätt till självbestämmande. Sådant klander har kommit till uttryck inom Kommissionen och i ett tiotal avgöranden i Europadomstolen rörande de skandinaviska länderna. Från denna utgångspunkt har det blivit angeläget för AIDP att beakta internationella konventioner vid utarbetandet av resolutioner gällande ingripande mot enskilda.

Numera har man allt klarare insett, att icke enbart straffhot förmår upprätthålla lag och ordning inom landet. Det har också uppfattats mindre självklart, att strafflagstiftningen skulle vara inriktad på att drabba de svaga och underprivilegerade i samhället. Man har samtidigt blivit varse, att staten utöver straffhotet har andra, ibland mera verkningsfulla medel att styra fysiska och juridiska personers verksamhet i samhället. Därför har kampen mot den organiserade och ekonomiska brottsligheten kommit att intaga en alltmera betydelsefull plats i debatten i AIDP. Samtidigt har man länge förstätt, att brottsligheten i dagens samhälle har en internationell dimension vare sig det gäller verksamheten inom narkotikasyndikat, maffiaorganisationer eller terroristgrupper.

Wien-kongressen

AIDPs jubileumskongress i Wien behandlar flera av de områden, som här har antytts. Programmet innehåller fyra överläggningsämnen:

1. Juridiska och praktiska problem i samband med skillnaderna mellan allmän straffrätt och förvaltningsstraffrätt.
2. Straffrätten och moderna bio-medicinska metoder.
3. Förhållandet mellan rättegångsordningen och straffprocessen.
4. Internationella brott och inhemsk strafflagstiftning.

Alla dessa ämnen har på grundval av nationella rapporter debatterats vid regionala symposier, och överläggningarna har lett fram till förslag till resolutioner. Det skall här nämnas, att det första ämnet behandlades på ett symposium å Hässelby slott nära Stockholm under ordförandeskap av rikspolischefen Holger Romander, Stockholm (f 1921). Det kan också antecknas, att Lahti är generalrapportör för det andra överläggningsämnet, som förbereddes vid Max-Planck-Institutet i Freiburg. Slutligen skall det anföras, att en sammankomst i anslutning till det fjärde ämnet anordnats vid Juridiska fakulteten i Uppsala med deltagare från sex länder, bland dem generalrapportören i Wien, docenten Lech Gardocki, Warszawa. De då framlagda rapporterna har just utgivits av professor Nils Jareborg, Uppsala (f 1938) under titeln *Double Criminality. Studies in International Criminal Law*.

Vid Wien-kongressen kommer Jescheck att lämna posten som ordförande i AIDP och i samband därmed kommer också andra ändringar att ske inom styrelsen. Av allt att döma kommer Jescheck att efterträdas av den nuvarande generalsekreteraren professor Cherif Bassiouni, Chicago (f 1937). Sker det, har man anledning att vänta, att AIDP kommer att ägna ökad uppmärksamhet åt bekämpningen av transnationell brottslighet, åt internationell strafflagstiftning och åt inrättande av en internationell domstol för handläggningen av grova brottmål med internationell bakgrund.

Adresse: Professor em. jur. dr. *Alvar Nelson*
Juridicum
Box 512
S-751 20 Uppsala